

Janusz Gołota
(IDKS UWM Olsztyn)

WOKÓŁ TEORETYCZNYCH I PRAKTYCZNYCH KONCEPCJI KSZTAŁCENIA NAUCZYCIEL W POLSCE W ŚWIETLE REFORM OŚWIATOWYCH

Powyższy problem zostanie przedstawiony w odniesieniu do przeszłości historycznej i współczesności. Zostaną zasygnalizowane też kierunki zmian zapowiadanych przez formację sprawująca aktualnie władze w Polsce.

Słowa kluczowe: reforma, Polska, systema, edukacja.

AROUND THE THEORETICAL AND PRACTICAL CONCEPTS. TEACHERS TRAINING IN POLAND IN THE LIGHT OF EDUCATIONAL REFORMS

The problem is that you will be able to enjoy the history of the past and present. The Zostanus is designed to make it easy to create the most up-to-date formations of the most up-to-date language in Poland.

Key words: reform, Poland, system, education.

Doświadczenia polskie wskazują na podstawową prawdę, że nowości w kształceniu nauczycieli trzeba podchodzić z dużą ostrożnością. Z jednej strony unowocześnianie przynosi efekty, wartość dodaną, z drugiej może być po prostu szkodliwa. Trzecią materią są innowacje pozorne, ze względu na doraźny efekt. Istnieje też niebezpieczeństwo wykorzystania mitu innowacyjności do realizacji np. celów politycznych, chociażby w zakresie celów i zakresu treści merytorycznych. Edukacja jest wdzięcznym obszarem do reform – materia miękka. Nie przynosi bezpośrednich skutków, często nie wymaga natychmiastowych przesunięć materiałowych. Dlatego może wzbudzać pokusy reformanctwa – słowa użyłem celowo, Istnieje nawet wątkowe niebezpieczeństwo innowacji.

Do kwestii unowocześniania w zakresie polskiej pedeutologii można odnieść się w trzech obszarach, tj.

- a) celów kształcenia, dotyczących podstawowych nieprzemijających wartości ludzkich,
- b) zakresu wiedzy, którą mają otrzymać uczący się oraz skutecznych metod nauczania,
- c) organizacji procesu edukacyjnego w konkretnej rzeczywistości społeczno politycznej a nawet geopolitycznej.

W odniesieniu do podpunktu „a”. Innowacyjności muszą oprzeć się tradycyjne wartości. Sokratejska cnota, platońskie dobro, arystotelejski umiar, literacka szkoła Cycerona nie przeżyją się. Idee humanizmu wywodzące się również z antyku, stanowią punkt odniesienia wolnego człowieka. W czasie ponowoczesności, relatywizowania – może innowacyjnością byłoby przypominanie o tych nieprzemijających prawdach. Wątpliwości natomiast mogą budzić wartości uwarunkowane politycznie, np. patriotyzm. Nasze – a więc polskie i ukraińskie – doświadczenia z czasów totalitarnych wskazują na instrumentalne doraźne szafowanie dobrem ojczyzny, racją stanu, prawdą. Ostatecznie jednak idea patriotyzmu przetrwała półwiekową aberrację i w zasadzie odrodziła się w zasadniczej postaci, aczkolwiek jej nadinterpretacja stanowi obiekt

pożądania politycznych ugrupowań. Obowiązującą konstytucją polską zawiera ponadczasową unifikującą aksjologiczną formułę: „Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej, zarówno wierzący w Boga będącego źródłem prawdy, sprawiedliwości, dobra i piękna, jak i nie podzielający tej wiary, a te uniwersalne wartości wywodzący z innych źródeł, równi w prawach i w powinnościach wobec dobra wspólnego–Polski.

W odniesieniu do „b”. Wbrew pozorom wątpliwości budzi zakres wiedzy, zwłaszcza humanistycznej w interpretacji i empirycznej w ilościowym doborze treści. Rewolucja naukowo techniczna przyniosła jej nieograniczony zasób informacji. Z jednej strony mamy do czynienia z kultem wiedzy od antycznej wiedzy jako cnoty, poprzez Francisca Bacona dla którego wiedza była siłą, do współczesnych erudytów. Z drugiej zagraża nadmiar wiedzy ograniczający operatywne posługiwanie się nią.

W odniesieniu do „c”

Natomiast mamy multum maksym i pouczeń w sprawie metod przekazywania treści merytorycznych. Przytoczę kilka:

- zacznę znowu od Cycerona: Sztuka tkwi nie tylko w posiadaniu wiedzy o czymś, ale także w przekazywaniu jej;
- Konfucjusz: Kto uprzednio zdobyłą wiedzę pielęgnuje tak, by służyła mu do ciągłego przyswajania nowej, ten może być nauczycielem innych;
- Nie jest najważniejsze, aby każde dziecko czegoś nauczyć, ale to, by wzbudzić w każdym dziecku pragnienie nauzenia się czegoś. (John Lubbock);
- Dobry nauczyciel nie stoi już za katedrą, by stamtąd pod wysokim ciśnieniem wtłaczać wiedzę do biernych pojemników. To raczej starszy student ochoczo pomagający młodszemu kolegom. William Osler;
- W czasie braku państwowości polskiej powstała pomnikowa ponadhistoryczna praca „O duszy nauczycielstwa” /1912/ Jana Władysława Dawida eksponująca doskonałość zawodową, obowiązkowość, odpowiedzialność, moralną odwagę połączone z miłością duszy ludzkiej.

Generalnie literatura dotycząca metodyki nauczania jest bardzo bogata, nie jest ona celem rozważań w tym artykule[1], którego celem w tym wątku, jest tylko zasygnalizowanie problemu skuteczności procesu edukacyjnego.

Po tym ogólnym teoretycznym wstępie chciałbym przejść do praktyki polskiej.

W polskiej praktyce kształcenia nauczycieli mój subiektywny wybór obejmuje trzy polskie rewolucje edukacyjne w tym w odniesieniu do pedeutologii: oświecenie, narodziny II Rzeczypospolitej i przemiany ustrojowe zapoczątkowane w 1989 roku, których jednym z zasadniczych efektów jest akces do Unii Europejskiej

Oświecenie. Poprzedzę swoistym ewenementem polskiego złotego wieku. Pisarz polityczny okresu renesansu, sekretarz królewski. żyjący w XVI wieku Andrzej Frycz Modrzewski w swoim dziele „O naprawie Rzeczypospolitej”, wśród pięciu ksiąg wypowiedział się o szkole, a stan nauczycielski umieścił wśród najgodniejszych. Upomniął się o godziwe wynagrodzenia za wykonywaną pracę. Na marginesie warto zauważyć, że ten postulat poprawy warunków egzystencjalnych nauczycieli pojawia się w prawie każdym projekcie reform, które znam i .... pozostawał postulatem. W odniesieniu do I Rzeczypospolitej warto jeszcze zauważyć, że to właśnie w Polsce znalazł schronienie jeden z najwybitniejszych pedagogów w dziejach, ojciec nowożytnej pedagogiki Jan Amos Komeński.

Ale najważniejszy historyczny moment dotyczący innowacyjności w kształceniu nauczycieli w Polsce paradoksalnie nastąpił wraz z początkiem upadku

Rzeczypospolitej, w końcu XVIII wieku. Rok po pierwszym rozbiórce została powołana Komisja Edukacji Narodowej – jak mawiamy pierwsze w Europie ministerstwo oświaty, która ratunek państwa widziała w powszechnej edukacji. Jednym z obszarów zainteresowań tego urzędu stało się kształcenie i usytuowanie pedagogów. Zawodowym przygotowaniu nauczycieli świeckich miało służyć powołanie dwóch seminariów przy Szkole Głównej Koronnej oraz Szkole Głównej Litewskiej.

Wyodrębniono też prestiżową grupę Kzawodową wysoko postawioną w feudalnym społeczeństwie – „Stan akademicki”. W skład tego gremium mieli wchodzić równi sobie zhierarchizowani tylko kompetencjami nauczyciele, szkół głównych /dzisiejszych akademickich/ i wydziałowych i podwydziałowych, /obecnych szkół średnich/. Otrzymywali rangę pracowników państwowych. Oczekiwano od nich służby patriotycznej i obywatelskiej, systematycznego kształcenia się. Najważniejszym faktem było wprowadzenie pierwszych świeckich nauczycieli w oświeceniowym społeczeństwie. Do tego grona miało prowadzić staranne wyselekcjonowanie oraz solidne wykształcenie. Kandydat musiał wykazać się też wysokimi kwalifikacjami moralnymi „obyczajnymi”. Nie wszystkie obciążenia epoki udało się jednak przezwyciężyć. Obowiązywała zakonna organizacja życia codziennego: uniformy, wspólne posiłki, zamieszkanie we wspólnocie.

Druga wielka rewolucja edukacyjna w Polsce to czas po odzyskaniu niepodległości w 1918 rok.

Już w trzy miesiące po restytucji państwa polskiego, dekretem 7 lutego 1919 powołano seminaria nauczycielskie, które wykształciły blisko 8 tysięcy nauczycieli szkół powszechnych zastąpione w 1932 roku liceami pedagogicznymi. Ustawa z 1932 roku znosząc seminaria nauczycielskie wprowadzała sukcesywnie 2-letnie pedagogia (działające faktycznie od roku 1928), przygotowujące nauczycieli do klasach wyższych szkoły powszechnej, oraz od 1937 3-letnie licea pedagogiczne [7]. W programach i misji kształcenia niepodległa Rzeczypospolita odreagowywała wzniosłymi ideami patriotycznymi.

Trudno mówić i rewolucji w PRL Ustrój szkolny oparto z zasadę jedności, powszechności, bezpłatności i publiczności. Środowiska oświatowe musiały przezwyciężyć ruinę bazy oświatowej i skutki eksterminacji nauczycieli prowadzonej przez okupantów. Straty w bazie lokalowej szkół w wyniku II wojny światowej zostały oszacowane przez Komisję Specjalną przy Radzie Ministrów w 1945 r. na 30-40% stanu przedwojennego.

W zakresie kształcenia nauczycieli dyskusja toczyła się dyskusja wokół zasadności liceów pedagogicznych, dwuletniego czy trzyletniego studium nauczycielskiego, doskonalenia się. oczywiście zagadnienia metodologicznego zależność między wiedzą merytoryczną i pedagogiczną. System edukacji, a więc i kształcenie nauczycieli, nastawiony był na umacnianie.

Innowacja trzecia związana jest z przebudową ustrojową zapoczątkowana w 1989 roku i wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej.

W III Rzeczypospolitej zmienion usytuowanie placówek oświatowych, które zostały podporządkowane jednostkom samorządu terytorialnego. Natomiast nadzór pedagogiczny pozostał w gestii władz państwowych reprezentowanych przez umocowane przy wojewodach kuratoriach oświaty i wychowania. Sprawę organów prowadzących regulowały: „najlepsza polska ustawa systemowa” dotycząca samorządu gminnego, jak i kolejne dotyczące samorządów szczebla powiatowego i wojewódzkiego [8]. W aspekcie doskonalenia nauczycieli ważne jest przeznaczenie na

ten cel 1% funduszu płac.. Przejęcie szkół przez samorządy spowodowało realne ich uspołecznienie, szkoły stały się rzeczywiście „nasze”, piękne, z zagospodarowanym otoczeniem [1, s 466-481].

W odniesieniu do akcesji unijnej wyróżnić można tu trzy aspekty w zakresie całego systemu edukacyjnego, w tym kształcenia nauczycieli.

a/finansowy.

b/bezpośrednie kontakty naukowców, przemysłowców, inwestorów nauczycieli i młodzieży.

c/przenoszenie wzorców metodologicznych i organizacyjnych ze „starej” Unii do Polski.

Te trzy aspekty wzajemnie się przenikają i są komplementarne, nie muszą więc być wyszczególniane przy omawianiu. Na całą sferę naukowo – badawczą w ciągu 10 lat członkostwa Polski w UE, w infrastrukturę szkół wyższych i instytutów naukowych zainwestowano 28,7 mld zł, w tym 20,1 mld zł stanowiły środki unijne. Nauka doczekała się największych po 1989 roku inwestycji. Powstało ponad 200 nowych laboratoriów i centrów badawczych. Przebudowano ponad dwa tysiące ośrodków naukowych. Zrealizowano 2800 projektów badawczych, 320 programów rozwojowych, zmodernizowano ok. 2000 ośrodków naukowych. Blisko 70 mln zł przeznaczone zostało na inwestycje w młodych, zdolnych, innowacyjnych, ponad 1,2 mld zł na realizację kierunków zamawianych. 116 tysięcy studentów z 200 uczelni skorzystało z programu Erasmus. 340,6 mln euro wydano na projekty mobilności studentów i pracowników uczelni, 19,7 mln euro na edukację osób dorosłych.

Przykłady projektów UWM.

- W okresie 2007–2013 na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie łączne dofinansowanie unijne wynosiło 379.591.738,11zł. Najwięcej funduszy pozyskał uniwersytet z Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej – 67,15% całości dotacji unijnej /6 projektów/, potem kolejno: z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego – 12,97%, /15 projektów/ z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki – 12,53% /22 projekty/ oraz z Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka – 7,35% [4] /5 projektów/.

- Największym projektem realizowanym na uczelni w latach 2007-2013 była „Rozbudowa, modernizacja i wyposażenie zespołu laboratoriów edukacyjno-badawczych technologii, jakości i bezpieczeństwa zdrowego żywności” o wartości 129.197.400 zł, z czego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego uniwersytet otrzymał 109.578.818,72 zł. [5].

- Inne przykładowe projekty:

- Projekt BIO: Rozbudowa, modernizacja i wyposażenie zespołu laboratoriów edukacyjno – badawczych technologii, jakości i bezpieczeństwa zdrowotnego żywności

- Projekt Techno: Udoskonalenie infrastruktury i wyposażenia laboratoryjnego nauk technicznych i informatycznych.

- Projekt „Wzmocnienie potencjału dydaktycznego UWM w Olsztynie” (ProEdu) w ramach PO Kapitał Ludzki, Priorytet: 4 Szkolnictwo wyższe i nauka, Działanie: 4.1 Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy.

- Budowa Uniwersyteckiego Portalu służącego rozwojowi e-usług dla Warmii i Mazur.

Natomiast kształcenie nauczycieli w skali kraju ujęte zostało przede wszystkim w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki w Priorytecie III „Wysoka jakość systemu

oswiaty" obejmującym poprawę jakości kształcenia i doskonalenia nauczycieli w ramach działań:

- Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty systemowe;
- Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty konkursowe;
- Modernizacja treści i metod kształcenia.

Na realizację celów wyznaczonych PO KL przeznaczono ok. 800 mln euro – na Priorytet III „Wysoka jakość systemu oświaty”, oraz ok. 2 mld euro – na Priorytetu „Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach”.

Ponadto 167 mln zł wyasygnowano na pilotażowe programy otoczenia opieką konkretnych placówek, tj. 5 440 szkół i 400 przedszkoli stanowiących około 20 % tych jednostek edukacyjnych. 174 mln zł zarezerwowano na szkolenia dla nauczycieli kształcenia zawodowego, 100 mln nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej

Programy unijne objęły 2 880 000 uczniów, 26 500 szkół, 210 000 nauczycieli, dyrektorów szkół i pracowników oświaty.

Poza programami centralnymi na poziomie regionalnym zakontraktowano 378 mln zł na doskonalenie zawodowe, którym objęto 62 tys. nauczycieli. Jeden przykład z województwa mazowieckiego: Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych uruchamiała nabór wniosków na wsparcie projektów dostosowujących kwalifikacje nauczycieli, instruktorów praktycznej nauki zawodu oraz kadr administracyjnych, instytucji systemu oświaty do wymogów związanych z zapotrzebowaniem na nowe kwalifikacje oraz zmieniającą się sytuacją demograficzną w systemie oświaty. Na wsparcie beneficjentów przeznaczono ponad 7,9 mln zł.

Obecne koncepcje reform szkolnictwa wyższego w Polsce oraz propozycje w zamianie systemu kształcenia nauczycieli.

We wrześniu 2017 roku zostanie zaprezentowany projekt nowej ustawy o nauce i szkolnictwie wyższym. Założenia przygotowują trzy niezależne zespoły wybrane w konkursie zorganizowanym przez resort.

Niektóre ogólne kierunki reformy szkolnictwa wyższego;

- Kształcenie na potrzeby rynku pracy. Przykładowo zakłada się likwidację takich kierunków jak europeistyka czy zarządzanie na uczelniach technicznych i pozostawienie tej oferty programowej jedynie „na prestiżowych uniwersytetach i uczelniach ekonomicznych”.

- Umacnianie uczelni badawczych, stawiających na innowacje i nowe technologie.
- Ustanowienie humanistyki dla pasjonatów i nadanie jej charakteru elitarnego.

„W Polsce niestety często jest odwrotnie – idą na nie ci, którzy, mówiąc kolokwialnie, „nie lubią matematyki”.

- Zmiana sposobu zatrudniania kadr na uczelniach, unikać tzw. turystyki profesorskiej.

- odejście od finansowania ze względu na liczbę studentów, zwiększenie budżetu na naukę.

- Ukrócenie masowości kształcenia.

- Zawężenie materii rozporządzeń, najszerszy zakres spraw pozostawiając do uregulowania na poziomie statutów uczelnianych.

- Ukrócenie masowości kształcenia.

Propozycje w sprawie kształcenia nauczycieli:

- Koncentracja na poprawie jakości kształcenia nauczycieli.

- ograniczenie liczby uczelni, które kształcą pedagogów do uniwersytetów i uniwersytetów pedagogicznych. Obecnie takie prawo ma prawie każda uczelnia, w

tym wyższe szkoły zawodowe. Za przykład podaję się Finlandię, gdzie studia nauczycielskie są jednymi z bardziej prestiżowych i wymagających kierunków. Istnieją tylko w kilku uczelnia w kraju, trudno się na nie dostać.

- Wymaganie od każdego nauczyciela ukończenia studiów magisterskich. Po stażu w szkole nauczyciele zdawaliby egzamin państwowy. – Byłby on warunkiem do dalszego wykonywania zawodu, a tym samym strategią państwa do podnoszenia jakości oświaty.

Prawda podstawowa: Immanentną częścią polskich reform oświatowych było kształcenie nauczycieli. Cechą charakterystyczną tego zjawiska czyniono przede wszystkim podnoszenia stopnienia organizacyjnego: od kształcenia na poziomie szkolnictwa średniego, półwyższego, wyższego zawodowego aż po pełne studia magisterskie. Zmianę determinował posęp społeczny w tym kulturowy zawierający w sobie aspiracje edukacyjne ale determinantą pozostawała przede wszystkim kondycja gospodarcza kraju.

Na przestrzeni dziejów najznakomitszy postęp można odnotować w czasach KEN. W etapie przejściowym po 1989 roku sprawdził się w Polsce eksperyment z kolegiami nauczycielskimi, pozwalającymi wykształcić nauczycieli deficytowych kierunków na obszarach poza metropolitalnych ale pod opieką naukową uczelni akademickich [2, s. 118–127]. Głównie dotyczyło to nauczycieli języka angielskiego i niemieckiego. W 55 tysięcznym mieście w którym zakładałem Nauczycielskie Kolegium Języka Angielskiego nie było ani jednego nauczyciela, który mógłby albo chciałby pracować w tego typu zakładzie kształcenia nauczycieli. W chwili obecnej są nadwyżki kadrowe.

Urealnienie samorządów po 1989 roku upodmiotowiło placówki oświatowe. A akcesja Polski do UE otworzyła placówkom naukowym i nauczycielom drogę do innowacji.

Nie wiem, czy następny wniosek nie będzie zbyt daleko idący, Polski nauczyciel i polski system szkolny i pozaszkolny i sprawdził się. W czasach zaborów zostały przygotowane kadry, które podjęły trud budowy najjaśniejszej Rzeczypospolitej – jak wtedy mówiono. Ta najjaśniejsza przygotowała kadry do walki Polskiego Państwa Podziemnego w czasie II wojny światowej. Zideologizowana formalnie edukacja PRL współwychowała 10 mln członków opozycyjnej Solidarności, właśnie dlatego że w w znacznym stopniu oparła się mitowi socjalistycznej innowacyjności, pojmowanej jako wychowanie dla obowiązującej idei państwowej.

W moim ponad dziesięcioletniej praktyce kierowania zakładami kształcenia nauczycieli miałem szczęście do czasów, gdy nie wymagano jeszcze kilkuset stronicowych prognoz, diagnoz, programów rozwoju. Mogłem więc ograniczyć się do podstawowych zasad: dobrze uczyć by wykształcić dobrego nauczyciela, czyli jakość kształcenia. Stosując wszelkie możliwe unowocześnienia, zwłaszcza technologiczne, metodologiczne, podchodziłem z dystansem do innowacji dotyczących podstawowych, sprawdzonych przez polski naród wartości. Mogę powiedzieć że w tym zakresie zachowałem podejście konserwatywne. Właśnie zachowanie właściwej relacji, pomiędzy zdawałoby się wykluczającymi się kategoriami pojęciowymi, „innowacja” – „zachowawczość”, to podstawowy tajnik sztuk unowocześniających procesy edukacyjne, w tym pedeutologiczne.

LITERATURA

1. Golota J. Prawa człowieka a samorząd terytorialny, w: Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy, red. L. Koba, W. Włodarczyk, Warszawa 2009, str. 466-481.
2. Gołota J. „Polski eksperyment w kształceniu nauczycieli”, Naukowy zbiór innowacyjnych Technologii” „Naukowy wisnik innowacyjnych technplogij” nr 2, 2013, Kirowograd Ukraina. S. 118-127.
3. Jak kształcić nauczycieli u progu XXI wieku? : dyskusja panelowa podczas Międzynarodowego Kongresu Edukacyjnego Związku Nauczycielstwa Polskiego nt. Edukacja polska w jednoczącej się Europie (Warszawa 2-3 czerwca 2005) / Alicja Kotusiewicz, Joanna Rutkowiak, Maria Czerepaniak-Walczak, Henryka Kwiatkowska ; oprac. Maria Dudzikowa, Warszawa 2006.
4. Mapa dotacji UE. <http://www.mapadotacji.gov.pl/projekty> (dostęp 31.03.2016), Urszula Szulborska Fundusze UE w latach 2007-2013 jako narzędzie rozwoju lokalnego na przykładzie Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie Praca końcowa wykonana pod kierunkiem dr. Marcina Bogdańskiego, UWM Olsztyn 2016
5. Mapa dotacji UE. <http://www.mapadotacji.gov.pl/projekty> (dostęp 31.03.2016)
6. Nauczyciele nauczycieli: z teorii i praktyki kształcenia nauczycieli / pod red. Henryki Kwiatkowskiej i Alicji Kotusiewicz ; Ministerstwo Edukacji Narodowej. Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 1992.
7. NP. Nowoczesne metody dydaktyczne w procesie kształcenia, red. dr Katarzyna Czekaj-Kotynia, Łódź 2013; <http://www.enauczanie.com/metodyka> dostęp 28.V.2017; <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/diskusje/2453-o-nowych-metodach-nauczania-i-szkole-xxi-wieku>, dostęp 30.V.2016.
8. Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95; Ustawa o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r., 1998 nr 91 poz. 578; Ustawa o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 r., Dz.U. 1998 nr 91 poz. 576.

januszgo@op.pl

Рецензент: д. н., проф. Анджей Шмит.